

Džana Rahimić¹

Uloga konflikta u prirodi i moći identiteta

Sažetak

Polazeći od složenosti i nužnosti značenja i određenja pitanja identiteta, u radu se nastojim približiti definiranju identiteta i značenju konflikata. U tom smislu podrazumijeva se i složenost određenja prirode identiteta kada se konflikti postave kao ključno mjesto određenja identiteta, kroz šta se i promišlja veza između konflikta i identiteta. Tako je, ovdje, definiranje identiteta usko povezano sa definiranjem konflikata kao sastavnog dijela života koje razumjevamo kroz negaciju i suprotnosti značenja. Značenje konflikata u značenju identiteta ima nužan karakter jer ga određuje nužnost postojanja slobode u čovjekovom mišljenju i djelovanju

Ključne reči: *identitet, različitost, konflikt, sloboda, egzistencija, svijet života, i filozofija identiteta.*

¹ Univerzitet u Sarajevu, Filozofski fakultet u Sarajevu
dzana.rahimic@ff.unsa.ba

The role of conflict in the nature and power of identity

Summary

Starting from the complexity and necessity of the meaning and determination of the issue of identity, in this paper I try to get closer to the definition of identity and the meaning of conflict. In this sense, the complexity of determining the nature of identity is implied when conflicts are set as a key place for determining identity, through which the connection between conflict and identity is considered. Thus, here, the definition of identity is closely related to the definition of conflict as an integral part of life that we understand through the negation and contradictions of meaning. The meaning of conflict in the meaning of identity has a necessary character because it is determined by the necessity of the existence of freedom in human thought and action.

Key words: *identity, difference, conflict, freedom, existence, the world of life, philosophy of identity.*

Može li se reći da je pitanje i određenje identiteta problem tek onda kada se o njemu pitamo, odnosno onda kada identitet pokušamo odrediti? Da li se u pogledu pitanja i određenja identiteta, koje pokazuje svu svoju složenost upravo onda kada se javlja kao problem, to jeste onda kada više nije nešto što se podrazumijeva po sebi nego je potrebno odgovoriti na pitanje, uloga konflikta pokazuje kao ključna u određenju prirode i moći identiteta? Dakle, da li je nužno pokazati da konflikti jesu promjenljivost i dinamičnost baš kao što i identitet nije nešto što se nikada ne mijenja već je kao i konflikti i suprotnosti promjenljiv, odnosno identitet je transformacija i kontinuitet promjena ili načina promjena koje mi definiramo? Uloga konflikta, određenje slobode, smisao egzistencije i izgradnja svijeta kao *mjesta* događaja određenja, smisla i izgradnje pokazuje se ovdje kao ključno mjesto određenja identiteta i njegovih promjena.

Univerzalna vrijednost pojedinca neodvojiva je od vrijednosti i mijenjanja pojma identiteta. Pojedinci svojom slobodom aktivno utječu na svoje samoodređenje, na određenja identiteta, pa kroz to aktivno određuju i oblikuju smisao svoje egzistencije. Jer, *novo postoji jedino u nama, ne u stvarima*. Bitna određenja čovjeka mijenjaju ili pokazuju i njegovu bit, stoga se može reći da nivo kristalizacije fenomena konflikta pokazuje i nivo kristalizacije u određenju moći identiteta. Može se reći i da u takvoj prirodi identiteta i njegovoj moći, pozicioniranje značenja i uloge konflikta za razumijevanje identiteta postaje određujući momenat u modernom pitanju o identitetu.

Fundamentalno filozofsko pitanje bitka savremenog čovjeka, čak i iznad određenja znanosti i tehnike, kao *instrumentalni pohod zapadnog zaborava bitka*, kao što je to odredio Heidegger, jest pitanje čovjeka o njegovoj slobodi. Priroda kao moć koju identitet ima neraskidivo je povezana sa slobodom u kontekstu mogućnosti mišljenja i u kontekstu odluka i djelovanja, a konflikti jesu kategorija koju možemo tumačiti kao mogućnost gradnje identiteta ukoliko konflikte posmatramo kao kretanje koje je nužno za gradnju identiteta ali i za izgradnju čovjekovog svijeta života. U tom smislu konflikte razumijevamo kao mogućnost i sastavni dio izgradnje identiteta i životnog svijeta subjekta što istovremeno sukobe pokazuje kao nemogućnost za iste. Na izvjestan način, rješavanje konflikta ukida mogućnost nastanka sukoba, koji u ovom smislu ima negativan predznak, nasuprot konfliktu koji u ovom smislu, u smislu kulture konflikta, ima pozitivan predznak. Definiranje identiteta usko je povezano i sa našim isticanjem jednog aspekta identiteta i zanemarivanjem ostalih aspekata. Međutim, naš identitet ne ovisi samo o nama samima već se izgrađuje u susretanjima sa drugim bićima. „Ali karakteristika Drugih, da susreću, orijentira se tako ipak in opet na uvijek vlastiti tubitak... Na temelju tog bitka-u-svijetu na-način-su svijet je uvijek već onaj što ga ja dijelim s drugima. Svijet tubitka jest zajednički svijet“.(Heidegger, 1985, 134-135)

U prvom određenju konflikta pokazuje se to da su oni sastavni dio života te da se konflikti kao takvi razumijevaju kroz suprotnosti. Kada se govori o konfliktima onda se obično misli na sve što je „različitost“, „neslaganje“. Ipak, konflikti se mogu razumijevati i kao fenomen koji nema negativan ili

pozitivan predznak po sebi. Stoga, situacija u kojoj osoba ili grupa teže da ostvare svako svoj cilj, potrebu ili interes, a drugog doživljavaju kao prepreku u ostvarenju određenog cilja podudara se s onim što je situacija sukoba, jer je uvijek ostvariv samo jedan, a ne oba cilja. U tom smislu uloga sukoba u moći identiteta ovdje se sagledava kroz ulogu konflikta, tj. konflikte razumijevamo kao mogućnost za sagledavanje različitosti i prevladavanja neslaganja, dok sukobe razumijevamo kao prelazak konfliktne situacije u situaciju sukoba. U tom pravcu kultura konflikta bi predstavljala rješenje u nastanku sukoba, jer ono što je proizvod moći (i znanja) je istina. Može li se to postići ako na konflikte gledamo kao na različitosti i neslaganje koje mišljenjem, kretanjem, djelovanjem rješavamo, dok na sukob gledamo na način spriječavanja razumijevanja različitosti, a time i do toga da se sukobi u kontekstu značenja za identitet razumijevaju isključivo na negativan način? Rješavanje konflikta, postizanje kulture konflikta ukidat će mogućnost dolaska do sukoba? Dakle, naš identitet oblikuju kontakti sa drugima koji se pokazuju u konfliktima, neslaganjima, različitostima, negaciji, u slobodi mišljenja i određenja, kontaktima u kojima se pokazuje da naš identitet ne postoji po sebi kao i fakt da se identitet oblikuje isključivo u vezama sa identitetima drugih. „...priznavanje načelne jednakovrijednosti (drugih) kulturnih identiteta, postaje stvaralački odnos između različitih kultura/kulturnih identiteta... Važnost priznavanja se promijenila i pojačala shvaćanjem identiteta koje se pojavilo s idealom autentičnosti. Ideal autentičnosti, koji nastupa sa propašću hijerarhijskog društva, omogućuje pojedincu da sam ima pravo oblikovati smisao svoga života... Načelna vrijednost priznavanja (identiteta) i dijaloški proces njegova oblikovanja

(s drugima), uvodi aktivni stvaralački proces kao kriterij autentičnosti kulturnog identiteta i odnosa (priznavanje) s drugim/a“. (Labus, 2014, 22) Na taj način priroda svakog identiteta pokazuje se u tome da je onaj drugi dio vlastitog identiteta, kao što je to naglasio C. Taylor *i onaj drugi također je dio njegova unutarnjeg identiteta*.

Međuljudski odnosi predstavljaju izvor različitih otpora, nesporazuma, ličnih interesa, odnosno različitih konflikata. Međusobni odnosi i veze rezultiraju različitostima i konfliktima, ali kako konflikt ne bi prešao u sukob potrebna je kultura rješavanja konflikata, s obzirom da je konflikt proces koji nastaje, razvija se i ogleda u međusobnom neslaganju najmanje dva subjekta koji pokazuju interes za iste vrijednosti. U tom interesu nepopudarnosti, razlike, neslaganja i očekivanja mogu dovesti do sukoba. Stoga se konflikt može definirati *kao sukob nespoivih tendencija i djelovanja u pojedincu ili grupi* ili između pojedinca i grupe, ali i kao dolazak do sklada. Različita razumijevanja identiteta kroz povijet povezana su i sa promjenama u društvu, pa se na ovom mjestu čini opravdanim pozvati na sociološko određenje i definiranje identiteta koje identitet objašnjava kao rezultat socijalizacije. Tu se pokazuje i važnost promjena u stvarnom svijetu, u svijetu života subjekta ali i određuje važnost definiranja identiteta kroz promjene i kretanje pojma i mišljenja koje možemo razumijevati kao konflikte. Konflikti se definiraju kroz suprotnosti. Elementi konflikata mogu biti raznovrsni pa se onda i konflikti mogu odvijati vrlo različito. Aktuelnost ovih problema proističe iz aktuelnosti mira i slobode čovjeka. Ono što se u ovom odnosu može okarakterizirati kao najveća suprotnost jeste suprotnost između mira i rata, u kojem je mir fenomen kojem od postanka

svi ljudi teže, a u kojem se osigurava i sloboda. Tako mir kao fenomen zahvata skoro sve oblasti ljudske intelektualne i fizičke djelatnosti, slobodne ljudske djelatnosti. Ono što, pored navdene nužnosti, mora imati nužni karakter jeste kultura rješavanja nastalih konflikata u suprotnom oni olako mogu da pređu u sukobe i ratove.

Kultura rješavanja konflikata zapravo je nauka o miru (*Irini*). Mir je čovjeku potreban kao vrijednost koja omogućava stvaralaštvo i uvećava čovjekove ukupne moći.

„Razumijevanje identiteta na mnogo različitih načina utječe na naše misli i djela. Kada se izgledi za dobre odnose među ljudskim bićima (sve više i više) promatraju isključivo kao prijateljstvo među civilizacijama, ili dijalog među religijskim skupinama ili prijateljski odnosi među različitim zajednicama (ignorirajući mnoge druge načine ljudskog povezivanja), ozbiljno umanjivanje ljudskih bića prethodi skovanim programima za mir.“ (Sen, 2001, 12-13) Dakle, mnoga su određenja pojma identiteta, a sva upućuju na potpunu istost i razlikovanje u određenom vremenskom kontinuitetu. To znači da identitet podrazumijeva *uspoređivanje i ustanovljavanje sličnosti i razlika* (Haralambos) među pojedincima čiji se identitet definira i kao vlastitos i kao veza među njihovim identitetima.

Ljudska priroda je *sposobnost dobra i zla* (Šeling), stoga nema ni društva bez sukoba i borbe i bez *suradnje i mira* (Simmel). Na osnovu toga treba poći od pretpostavke da su suprotnosti nužne za mišljanje. U suprotnostima koje su nužne za mišljenje pokazuje se i njihova njihova uloga u prirodi identiteta, koji se kroz suprotnosti, mišljenje i djelovanje i

formira i pokazuje. Za takav polazak najadekvatnije, smatram, pozvati se na Heraklitovo učenje o nužnosti suprotnosti i borbe. Jedna od Heraklitovih osnovnih filozofskih ideja jeste ideja borbe, odnosno rat suprotnosti. O tim suprotnosti Heraklit govori kao o principu koji postoji u objektivnoj stvarnosti. Bez suprotnosti nije moguće razmišljati i shvatati. Nužnost potojanja suprotnosti ogleda se u nemogućnosti interpretacije i razumijevanja istine i svijeta bez govora kroz suprotnosti. Sve u svijetu pokazuje se kao neka od suprotnosti. Govor kroz suprotnosti jeste da shvatanje konačnosti podrazumijeva da konačnosti suprotstavimo beskonačnost, shvatanje duha podrazumijeva da duhu suprotstavimo tijelo ili shvatanje bitka tako što mu suprotstavimo ono što je ne-bitak. (Bazala, 1906, 90) Upravo je ovakvo shvatanje suprotnosti shvatanje koje suprotnosti postavlja kao fundamentalne za shvatanje istine i svijeta kao i za samo mišljenje, a time i za samo određenje identiteta koji je i nužan i čovjekova je moć u djelovanju u realnom svijetu. Na sličan način i razumijevanje društvenog konteksta u kojem subjekt živi omogućava nam određene konstrukcije identiteta. Sve to zajedno podrazumijeva pronalaženje odgovora na pitanje koje je sadržano u samom pojmu identiteta, pitanje – ko smo i po čemu se to razlikujemo od drugih, pronalaženje odgovora i rasvjetljenje ovoga pitanja način je učešća nauke, posebno filozofije, u definiranju pojma identiteta.

Razmatranje o identitetu² podrazumijeva pogled u povijest zapadne filozofije koja je pojam identiteta, može se reći, smatrala svojom središnjom ontološkom kategorijom. Stoga je, čini se, opravdano razmatranje početi filozofskim pojmom identiteta, jer je misaona tradicija zapadne filozofije tradicija koja je uticala na pojmovne okvire koje mi i danas koristimo i u znanstvenom i u svakodnevnom govoru. Dakle, povijest filozofije nam najbolje pokazuje šta pojam identiteta više nije. Sam pojam identitet proizašao je iz filozofije i logike i prvobitno je značio istovjetnost *stvari i bića u sveopćoj mijeni*. Identitet, dakle označava bitna svojstva nekog predmeta ili bića, ono trajno svojstvo i cjelinu bića, ono što ta bića čini uopće bićima. Identitet se definira kao „istovjetnost, odnos po kojem je neko biće, pojava, svojstvo jednako samom sebi“. (Filipović, 1984, 136) Pojam identiteta u novovjekovnoj filozofiji (od Descartesa – centralni pojam identiteta naznačen je u *Ja mislim*) označava subjekt koji sebe određuje u odnosu na objekt. Dakle, subjekt određuje sebe u odnosu na sve drugo koje ga okružuje ili na koje misli. U daljem filozofskom određenju značenja identiteta „uobičajeno je da sve filozofije poslije Kanta, koje nazivamo njemačkim idealizmom, zajednički označavaju kao filozofije identiteta“. (Adorno, 1986, 299)

Pri današnjem, modernom, korištenju pojma identitet obično se pozivamo na jedinstvenu jedinku, ljudsku jedinku koja nije jednaka ni jednoj drugoj, tj. koja ima vlastiti svijet i

² Riječ identitet dolazi od latinskog *identitas* koje u korijenu ima riječ *idem* što znači *isto*. *Identitas* bismo mogli prevesti kao istost ili istovjetnost.

volju, dok je u kontekstu filozofske tradicije koju smo naslijedili od starih Grka pojam identiteta pokrivaio cjelinu bića. „Svijest o identitetu može biti izvor ne samo ponosa i ugođe, već i snage i samopouzdanja... Pa ipak identitet može i ubiti - ubiti nekontrolirano. Snažan - i isključiv - osjećaj pripadnosti jednoj skupini u mnogim slučajevima donosi i percepciju udaljenosti i neslaganja s drugim skupinama. Solidarnost unutar skupine može pridonijeti neslaganju među skupinama... Naislje, čiji su pobornici vješti majstori terora, raspiruje se nametanjem jedinstvenih i ratobornih identiteta lakovjernim ljudima.“ (Sen, 2001, 21). Dakle, odlučujući pojam identiteta odnosi se na *identitet svijesti*, jer je bez predstave identiteta nemoguće predstaviti takvo nešto kao što je svijest. „Svijest o identitetu može značajno pridonijeti snazi i toplini naših odnosa s drugima, susjedima ili članovima iste zajednice ili sugrađanima ili sljedbenicima iste religije. Usmjerimo li svoju pažnju na određeni identitet, naše međusobne veze se mogu obogatiti i radit ćemo usluge jedni drugima i napraviti ćemo odmak od vlastitih egocentričnih života... Takvo razumijevanje je važno, ali ga je potrebno nadopuniti daljnjim priznanjem kako svijest o identitetu može jednako odlučno isključiti mnoge, kao što može i toplo prihvatiti druge. Uspješno integrirana zajednica u kojoj pripadnici nesvjesno rade posve divne stvari jedni za druge, vrlo izravno i s puno solidarnosti, mogla bi biti upravo ona zajednica u kojoj se cigle bacaju kroz prozore imigranata koji su se odnekud doselili u regiju. Nesretna okolnost isključivanja ide ruku pod ruku s darovima uključivanja.“ (Sen, 2001, 22) Dakle, identitet je prije svega proizvod djelovanja i međudjelovanja, spoznaje i samospoznaje, tj. on uvijek nastaje i konstituira se nužno u procesu, u kretanju. „Bez daljnjeg je

očevidno da se ljudska svijest, jednako kao i životinjska, može razumjeti samo u vezi sa ponašanjem, tako da se ona mora definirati baš kao *faza djelanja*. Ljudsko saznanje i mišljenje su, već u mjeri u kojoj su pristupačni jeziku, bitno aktualni ili virtualno usmjereni prema vani, oni, bez sumnje, započinju opažanjem, i ispitivanje njihove izgradnje postignuća svuda pokazuje da je uvijek u pitanju spajanje opažajne i djelatne djelatnosti u jedno *umijeće*". (Gehlen, 1990, 62) Znanje, dakle, nesumnjivo utječe na formiranje identiteta jer se identiteti mijenjaju i razvijaju, te ovisno o socijalnom kontekstu oblikuju kroz moć i znanje koji proizvode istinu. Kroz djelovanje u sferama u kojima identitet nastaje dolazi do razumijevanja i artikulacije sličnosti i razlika. Tako se kroz djelovanje gradi i razumijeva kako lični tako i kolektivni identitet, te u tom smislu svaki identitet u njegovoj samoj prirodi ima određenu vrstu moći. U tom smisli možemo reći da u obim definicije identiteta ulazi i ono što nazivamo skupom događaja koji su sabrani u pojedinoj osobi, a to je razlog zašto je identitet pitanje odnosa moći. „Hegelov paradigmatički put iskustva fenomenologije duha pokazuje, ne samo uvjet i autentični povratak duha samome sebi, nego, u višem dijalektičkom rangu, Drugi postaje uvjet i iskustvo kretanja sebstva prema samome sebi, ali promijenjenog i obogaćenog upravo ovim Drugim. Drugi postaje dijalektički uvjet samokretanja: negativna dijalektika tu uključuje iskustvo Drugog kao uvjet vlastite preobrazbe. Drugi ovdje nije "neprijatelj" nego "suigrač" u napredovanju duha, a to znači, govoreći u Hegelovu duhu, napredovanju ideje humaniteta“. (Labus, 2014, 28) Jedinstvo različitih značenja identiteta pokazuje se u skupu značenja u pojedinačnoj osobi, što je pokazao još Hegel mišljenjem da se o nečemu identičnom smisleno može govoriti

samo tamo gdje je u *igri barem jedan momenat neidentičnog*. (Adorno, 300, 1986). O shvatanju neidentičnog i pouzdanosti u duh, kao i značenju suprotnosti Marcuse je uputio na Hegelovo shvatanje: „I po Hegelovom shvaćanju, odlučujući zaokret što ga je povijest učinila francuskom revolucijom bio je taj da se čovjek počeo pouzdavati u svoj duh i da se usudio podvrći datu zbilju mjerilima uma. Hegel prikazuje novu fazu na suprotnosti između upotrebe uma i nekritičkog podčinjavanja vladajućim uslovima života. Čovjek se prihvata toga da organizira zbilju prema zahtjevima svog slobodnog umstvenog mišljenja, umjesto da jednostavno prilagodi svoje misli postojećem redu i vladajućim vrednotama. Njegov mu um omogućuje da prepozna svoje vlastite i mogućnosti svijeta“. (Marcuse, 21, 1987)

Tumačenje suprotnosti, u kojem se prepoznaje kultura prevladavanja konflikta i koja je jedini način za odmicanje od sukoba, tačnije događanje ovih suprotnosti u svijetu pojedinca i zajednice često vodi konfliktima koji se razumijevaju kao neslaganje u djelovanju i komunikaciji, kao tumačenje istine, ali i kao mogućnost približavanja smislu i razumijevanja smisla do kojeg se dolazi razumijevanjem iz suprotnosti, odnosno njihovim suprostavljanjem koje vodi skladu. Konflikt treba razumijevati kao kulturu dolaska do sklada, ili kao što Heraklit kaže sve što u ovom našem svijetu postoji ili se dešava postaje i postoji uzajamnim uticajem suprotnosti koje se protivstavljaju jedna drugoj i sukobljavaju se, a na kraju borbom prelaze u sklad. Borbu, bez koje bi nestalo razvoja, Heraklit je uzeo kao načelo života u svijetu. Suprotnosti i razlikovanje centralna su određenja gradnje identiteta subjekta, pa se na osnovu toga može reći da nema svijesti o Ja bez identiteta kao i da nema

identiteta bez Ja koje misli. Dakle, možemo reći nema mišljenja bez identiteta. Pokazuje li se formiranje i mijenjanje identiteta onda kao umnožavanje mreža od kojih se različitost značenja pokazuje u skupu značenja u pojedinačnom? Moć mijenjanja identiteta osigurava razumijevanje identiteta kao mijenjanje s vremenom i ne unaprijed određenim i nepromjenljivim te umnožavanjem i povezivanjem sa drugim.

Promjene i suprotnosti, odnosno njihov značaj, najasnije se prepoznaju kod tumačenja identiteta subjekta i njegovog svijeta. Svijet nije nešto nepromjenljivo što bi zauvijek bilo gotovo i zauvijek doživljeno, niti je izgradnja identiteta nešto što nema razvoja i trajanja, već je proces. U tom mijenjanju, u nužnosti promjena nužno nastaju i suprotnosti i iz njih mogućnost konflikta, stoga se i konflikti mogu tumačiti kao nužni, odnosno promjene koje vode njihovom nastajanju vode mijenjanju, nastajanju i stvaranju svijeta, određenju identiteta, „Iluzija sudbine - iluzija o nekom jednostrukom identitetu“, (Sen, 13, 2001) , s tog polja, tj. s polja promjene i stvaranja i konflikti se mogu tumačiti kao nužnost postojanja, odnosno nužnost postojanja suprotnosti nastajanja i nestajanja kroz koje se proces promjene i gradnje svijeta događa. Mogućnost prirode je da od suprotnog stvara sklad, a ne od jednakog. U ovim suprotnostima kroz konflikte nužno se događa i izgradnja identiteta, jer se čovjek sa suprotnostima susreće i nalazi u konfliktima te želi izbjeći sukobe i nasilje. „Politika globalnog sukobljavanja često se gleda kao prirodna posljedica religijskih ili kulturoloških podjela u svijetu. Uistinu, svijet se sve više i više promatra, ako ništa drugo onda implicitno, kao savez religija i civilizacija, time zanemarujući ostale načine na koje se ljudi doživljavaju. (neosnovan primat jednog među mnogim

identitetima koje čovjek ima, npr. žena, liberal, jazz glazbenik, sestra, vegetarijanac itd.) U svijetu u kojem gradimo identitet mi moramo biti svjesni da posjedujemo mnogo različitih odnosa i da možemo uzajamno djelovati na mnogo različitih načina... Imamo mogućnost odabrati svoje prioritete.“ (Sen, 13, 2001) Kao što je na početku i naglašeno, u pokušaju rasvjetljenja pitanja identiteta, definiranje identiteta često je povezano sa našim povezivanjem na samo jedan njegov vid kao i zanemarivanjem ostalih vidova identiteta. Identitet kao proces ustanovljavanja sličnosti i razlika jeste u dijalogu, u konfliktima, u promjenama, u kretanju, u razumijevanju društvenog konteksta u kojem subjekt živi a koji mu omogućava konstrukciju identiteta kroz pronalaženje odgovora na pitanje ko smo i po čemu se razlikuju od srugih koji nisu *Ja*, u faktu da identitet ne može da ovisi samo o nama samima, te u govoru o identičnom kroz momenat neidentičnog, je proces kojim se učestvuje u pokušaju rasvjetljavanja pitanja identiteta i realnog svijeta života. „F. Nietzsche je samospoznaju ipak vidio kao samostvarenje, proces spoznavanja samoga sebe, suočavanja s valstitom kontingencijom, traganja za vlastitim uzrocima, identičan je s procesom izmišljanja novog jezika – to jest, izmišljanja nekih novih metafora“. (Rorty, 1995, 44)

Nesuglasice, različitosti, sporovi, neslaganje, ne moraju, dakle nužno imati negativne konotacije. Nerazjašnjeni problemi unutar grupa ili tradicija mogu se početi rješavati tek kada su inicirani neki konflikti između pojedinaca i zajednica, s tim da to ne znači da je sukob poželjan. Dijalog, konflikti pa i sukob odrednice su nivo razumijevanja izgradnje i značenja identiteta koji čovjek u realnom svijetu gradi i razumijeva i djeluje. U tom smislu konflikt je često neophodan da bi došlo

do napretka pojedinca ili zajednice, tj. sam po sebi, ne mora nužno imati negativne konotacije. Dakle, identitet je dinamična pojava koja se gradi kroz procese, stoga govoriti o identitetu znači govoriti o izgradnji ili konstruiranju identiteta. Ovakvu izgradnju identiteta kao plan zamišljaju i provode određene grupe i pojedinci. U navedenom planu zamišljanja i provođenja pojedinci i grupe susreću sa različitostima i neslaganjima koji iniciraju konflikte među njima. „Nada za skladom u suvremenom svijetu krije se u velikoj mjeri u jasnijem razumijevanju mnogostrukosti ljudskog identiteta i uvažavanju kako se one međusobno presijecaju i djeluju protiv oštre odvojenosti.“ (Sen, 2001, 13) Projekte dakle, zamišljaju i provode određene grupe i pojedinci. Takve grupe u literaturi nazivaju se elitama, a *mogu biti političke, kulturne i ekonomske*. U kulturnu elitu ubrajamo i naučnike koji svojim djelovanjem mogu doprinijeti konstruiranju identiteta, konstruiranju u kojem se događaju konflikti kao jedan od aspekata koji određuje nastanak identiteta. Bitno je, dakle, naglasiti da je identitet proces i da procesi u kojima identitet nastaje jesu bitno određeni ljudskim djelovanjem na pojedinačnom ili grupnom nivou. „S odgovarajućim poticajem, njegovana svijest o identitetu unutar jedne skupine ljudi može se pretvoriti u moćno oružje kako bi se brutalno postupalo s drugom. Doista, mnogi sukobi i barbarstva u svijetu održavaju se kroz iluziju jedinstvenog identiteta koji ne možemo odabrati. Umjetnost stvaranja mržnje poprima oblik magičnih moći nekog navodno premoćnog identiteta koji utapa sve druge odnose i u prikladno ratobornom obliku može također svladati svaku ljudsku suosjećajnost ili prirođenu dobrotu koju možda inače posjedujemo. Ustvari, veliki izvor potencijalnih sukoba u suvremenom svijetu je pretpostavka da se ljudi mogu

jedinstveno kategorizirati na temelju religije ili kulture.“ (Sen, 2001, 15) Svijest o zajedništvu i razlici događa se u sferi kulture. Identitet, istina, nastaje u međudjelovanju više sfera, a sami procesi identifikacije u sferi kulture. "Identitet je fenomen što se pojavljuje iz dijalektike između pojedinca i društva“. (Berger i Luckmann, 1992, 202). Dakle, shvatanja identiteta jesu povezana sa promjenama u društvu i sa onim da se identitet ne podrazumjeva po sebi već u sebe uključuje i identitet drugih, što promjene, kontakte, dijalog, konflikte, dinamičnost i transformaciju pokazuje kao aspekte kroz koje se identitet definira i transformira. Identitet se, tako reći, mijenja u realnom, promjenljivom i dinamičnom svijetu u kojem se susreće sa drugim identitetima, te u vezama sa ovim identitetima drugih identitet se oblikuje u dijalogu i konfliktima u kojima je onaj *Drugi* uvijek dio *Vlastitog* identiteta. "Spoznati u tuđem ono vlastito, udomačiti se u njemu, to je temeljno kretanje duha, čiji je bitak jedino povratak samome sebi iz / drugobitka“. (Gadamer, 1978, 22)

„Prije svega, identitet može biti i izvor bogatstva i topline isto kao i izvor nasilja i terora, a ne bi imalo smisla smatrati identitet općim zlom. Zapravo, trebali bismo iskoristiti shvaćanje kako se snaga ratobornog identiteta može osporiti moći *konkurentnih* identiteta. Oni naravno mogu uključivati opsežnu istovjetnost čovječanstva koje dijelimo, ali i mnoge druge identitete koje svi istodobno posjeduju. Kao što je i rečeno, identitet nikada nije samo identičnost bez neidentičnog, već je oboje u određenom vremenskom kontinuitetu u kojem se otkrivaju i uspoređuju sličnosti i razlike među pojedincima. (Sen, 2001, 23) U vezama, dijalogu i konfliktima sa drugim identitetima pokazuje se i značenje identiteta koji je Ja i koji se

gradi, razumijeva i mijenja uvijek kroz veze sa drugim identitetima. „Mi doista pripadamo mnogim različitim skupinama, na ovaj ili onaj način, i svaki od ovih kolektiva može pružiti osobi potencijalno važan identitet.(Sen, 2001, 40) Važnost i složenost pitanja identiteta pokazuje se upravo kroz nužnost kretanja, promjene i suprotnosti kao i važnost Drugog koji je uvijek, kako kaže Heidegger, onaj sa kojim se susrećem i sa kojim dijelim svijet. Dakle, možemo reći da identitet jeste kretanje i sloboda mišljenja i davanja definicija i smisla onome što težimo saznati, tj. definiranja identiteta u nužnoj vezi sa konfliktima. „Nije do toga da osoba mora zaniijekati jedan identitet kako bi dala prvenstvo drugom, već prije da osoba s mnogostrukim identitetima mora odlučiti, u slučaju sukoba, o relativnoj važnosti različitih identiteta zbog posebne odluke o kojoj se radi.“ (Sen, 2001, 44) Naime, radi se o tome da smo u definiranju identiteta jednostavno rečeno skloni tome da se pozivamo na jedan vid identiteta koji nam se u tom momentu čini važnim jer identitet nije nešto što se ne mijenja kao što to nije ni svijet u kojem se događa kretanje i promjena identiteta. "Iluzija jednostrukosti iskorištava pretpostavku da se osoba ne doživljava kao pojedinac s mnogo veza, niti kao netko tko pripada mnogim skupinama, već samo kao pripadnik jednog određenog kolektiva koji njemu ili njoj pruža iznimno važan identitet. " (Sen, 2001, 56)

Uloga konflikta i sukoba u prirodi i moći identiteta pokazuje se u čovjekovom nužnom susretanju sa postojanjem sličnosti i različitosti, borbi, kretanju, razumijevanju i u tome svemu gradnji kako identiteta tako i svijeta života kroz razumijevanje sličnosti i različitosti i kulturu konflikta. Konflikti kao sastavni dio života razumijevaju se kroz

suprotnosti i različitosti i time jesu i sastavni dio djelovanja u sferama u kojima pojedinci i grupe dolaze do razumijevanja sličnosti i razlika gradeći stvarnost na vlasitom nivou ali i na nivou grupa, u kojem je identitet produkt ljudskog djelovanja koji nastaje i konstitura se u procesu konflikata u kojem se subjekti i objekti konstantno kreću na način da mijenjaju mjesta. (*U konstituciji identiteta, u stvari, dolazi do stalne logičke antinomije u kojoj subjekti i objekti, ovisno od rakursa, konstantno mijenjaju mjesta.*) Tako se pojam identiteta, sagledan u subjektovom određenju sebe u odnosu na objekat i smislenom identičnom govoru kroz neidentično, te nemogućnost predstavljanja svijesti ili uma bez predstave identiteta definira kao sveukupnost zajednički sabranih značenja svih ovih događaja u svakoj pojedinoj osobi.

Literatura:

- Adorno, T. (1986), *Filozofska terminologija. Uvod u filozofiju*. Sarajevo: Svjetlost.
- Bazala, A. (1906), *Povijest filozofije, sv. I: Povijest narodne filozofije Grčke*. Zagreb: Matica Hrvatska.
- Berger, P. i Luckmann, T. (1992), *Socijalna konstrukcija zbilje*. Zagreb: Naprijed.
- Gadamer, G. (1978), *Istina i metoda*. Sarajevo: Veselin Masleša.
- Geglen, A. (1990), *Čovjek*. Sarajevo: Veselin Masleša.
- Heidegger, M. (1985), *Bitak i vrijeme*. Zagreb: Naprijed.
- Heraklit, (1979), *Fragmenti*. Beograd: Grafos.
- Labus, M. (2014), *Identitet i kultura*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja.
- Marcuse, H. (1987), *Um i revolucija*. Sarajevo: Veselin Masleša.
- Rorty, R. (1995), *Kontigencija, ironija i solidarnost*. Zagreb: Naprijed.
- Sen, A. (2001), *Identitet i nasilje: iluzija sudbine*. Zagreb: Masmedia.
- Filipović, V. (1965), *Filozofijski rječnik*. Zagreb: Matica Hrvatska.